

munities in northeastern Africa and also in Ireland. For the latter country he finds much concrete evidence of this from the contemporary sources about the extensive cattle raids undertaken in the twelfth century by the O Conchobhairs (p. 297).

When we come to examining the landscape as a social and mental construct there are four interesting papers which examine large-scale change in the landscape in Northwest Europe and Southern Scandinavia during the first millennium AD. It is in this period that the processes of acculturation become important, but also during this time the evidence from the Pre-Roman Iron Age become increasingly difficult to locate. Nevertheless, all the contributors in this section examine the 'other side' so to speak of the landscape, 'which is a reflection of our mentality and hopes' (p. 331).

In the last two sections there is first of all an examination of the processes of 'Transformations in the landscapes of power', and then finally there is a look at some of the methods employed in this type of archaeological research. In the introductory essay for the 'landscapes of power' section, Anthonie Heidinga states that this theme 'was already present in most papers of the other sections, implicitly or explicitly' (p. 409). Finally, there are five short papers on different aspects of the methodology by which we can study settlement and landscape, from the application of sediment micromorphology to Norse farmsteads in Iceland and to the setting up of cultural landscapes systems.

In conclusion, this volume of essays does indeed represent a major academic watershed in our understanding of the archaeological landscape not only of Scandinavia but of much of Europe as well, for which the academic community will be very grateful. It is a tribute to

the stimulation provided by it that the reader often wishes that many of the contributions had been somewhat longer, but obviously the editors were determined not to allow the book to become too long. As the editors stated in their preface (p. 11) 'it is not intended as an overview paying respect to all fields of enquiry equally' but it does succeed in its aim of suggesting new research objectives for this new millennium. And indeed, such academic organisations as 'Ruralia' whose focus is medieval rural settlement in Europe, and with which the reviewer is closely involved, would hope to make some progress in some of the research directions suggested in this volume in our future biennial conferences.

Terry Barry

Adam af Bremen: *Adam af Bremens kronike*. Oversat og kommenteret af Allan A. Lund, illustreret af Jørgen Kraglund. (Wormianum, 2000). 300 s., 228 kr.

Der er mange grunde til at byde denne nyoversættelse af Adam af Bremens hamborgske kirkehistorie velkommen, selv om der findes ældre oversættelser, både til dansk og andre moderne sprog. Færre og færre kan latin nok til at arbejde med middelalderens kilder på originalsproget, de er *helt* i lommen på oversættelser, og oversættelser forældes på flere måder. For det første er dansk ikke, hvad det var for 100 år siden. En oversætters job er at give teksten den form, som forfatteren selv ville have valgt, hvis han henvendte sig til et nutidigt publikum, og hvor man for 100 år siden nok til et dansk publikum kunne anvende en syntaks, der lå tæt på latin eller tysk, med indviklede relativkonstruktioner og lange bisætninger og indskud, må man i dag benytte en syntaks, der ligger væsentlig nærmere engelsk.

Det er det fremmedsprog, vi kan i dag, og det har påvirket vores eget sprog, så vi nu ikke befinder os godt med ældre dansk. Se blot, hvilken forskel der er mellem Winkel Horns gamle Saxooversættelse og Peter Zeebergs nye. Det gør det ofte meget vanskeligt at få al den information med, som originalen rummer, og næsten umuligt at forene mundretthed med den præcision, som hensynet til de mindre lærde brugere kræver. Hertil kommer, at den historiske kontekst, Adam skriver i, ikke opfattes på samme måde som for 100 år siden – eller blot 70: C.L. Henrichsens oversættelse af Adam kom i 1930. Historikere har det jo med at lave om på historien, og vi forstår på mange områder den periode, Adam skriver om, anderledes, end man gjorde i begyndelsen af forrige århundrede. Det er derfor vigtigt at vore oversættelser af historiske kilder holdes ajour, og derfor stiller det så store krav at oversætte. Det er ikke nok at kunne sproget, man skal også kende faget.

Manden bag denne oversættelse, dr.phil. Allan A. Lund, er en lærd klassisk filolog, og han kan sproget. Han er også velbevandret i periodens historie, det viser hans bibliografi og hans noter. Alligevel kan han ikke undgå at løbe ind i problemer. Et helt tilfældigt valgt eksempel herpå, egentlig blot valgt for at undersøge, hvor stor forskel der så egentlig er på Henrichsens gamle oversættelse og Lunds nye, er 2. bogs kapitel 79. Det fortæller om, hvorledes ærkebispens i følge med hertug Bernhard af Sachsen og bisperne Thietmar af Hildesheim og Rudolf af Slesvig drog helt op til Slesvig for at mødes med kong Magnus. På dette møde forlovedes kong Magnus' søster, hun hed Ulfhild, med hertug Bernhards søn Ordulf, og som følge af denne forbindelse gjorde den saksiske hertug straks efter brylluppet Magnus den tjeneste at myrde Harald Thorkilsson, da denne i november 1042

var på vej hjem til Danmark fra Rom. Denne Harald betegner Adam som *princeps danorum*, og det blev hos Henrichsen til 'jarl'; det har den hjemmel, at Harald i engelske diplomer fra Knud den Stores tid optræder med denne titel, men er nu nok kun anvendt så vagt, og sommetider romantiserende, som man nu brugte 'jarl' dengang, uden noget præcist indhold. I denne nye oversættelse er det blevet til 'danernes førende mand'. Det er muligvis mundret, og ud fra klassisk latin kan der næppe indvindes noget mod det, men det tillægger Harald en stilling i Danmark, som ikke har dækning i Adams udtryk. Som 'dansk fyrste' tilhørte Harald en kreds af personer, som havde tilknytning til kongehuset, yngre kongesønner og deres børn, ægte eller uægte (jf. f.eks. Lars Hermanson: *Släkt, vännar och makt*, Göteborg, 2000, s. 54-61). Det er ikke helt nemt at fastslå den tids familieforhold, men meget taler for, at Haralds fader var Thorkil den Høje og hans moder Gunhild, som var datter af den søster til Knud den Store, der var gift med vnderfyrsten Wyrthgeorn. Han tilhørte altså magtelite, men det gør ham ikke til 'danernes førende mand', kun til en af de førende mænd hos danerne.

Få linjer længere fremme kommer *principes* igen. Der fortælles om slavernes *dux* Ratibor, som blev dræbt af danerne, lige som hans otte sønner blev, da de forsøgte at hævne ham. Disse otte sønner betegner Adam som *principes Sclavorum*, og en konsekvent oversættelse måtte vel have gengivet det ved 'slavernes førende mænd'. Det er jo lidt mange at deles om denne værdighed, og oversætteren har løst problemet radikalt: det gengives slet ikke.

Allerede for mere end 20 år siden udsendte Allan A. Lund en oversættelse af 4. bog af Adams værk, den såkaldte *Beskrivelse af Nordens øer*. At den har hans særlige interesse, i forbindelse

med hans interesse for antik etnografi, som han tidligere har skrevet om, afspejles i indledningen, hvor denne bogs problemer behandles mere indgående end de første tre bøgernes. Man kunne nok have ønsket en mere eksplicit stillingtagen til de vanskelige tekstoverleveringsproblemer.

I indledningen gøres et nummer ud af værkets titel. Det kendes normalt under Schmeidlers titel, *Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum*, men oversætteren hævder, at Adam selv gav det titlen *Historia Hammaburgensis Ecclesiae*, og mener, at det derfor rettelig bør hedde således. Enten det nu er en bindende udlægning af 1. bogs indledning, *Historiam Hammaburgensis ecclesiae scripturi*, eller ej, så kan det undre, at oversættelsen da er publiceret under titlen *Adam af Bremens Krønike*. Adams værk er i hvert fald ingen krønike i dette ords sædvanlige betydning, som det også fremgår af indledningen. Det skyldes jo nok forlagets ønske om, at denne oversættelse skal falde i serie med dets andre oversættelser af krøniker – men det bliver det ikke bedre af.

Indledningen går kun indirekte ind på problemerne omkring Adams troværdighed som historiker, og enhver historiker ved, at en kildes troværdighed afhænger af historikerens synsvinkel og problemstilling. I den medfølgende pressemeddelelse hedder det imidlertid, at »Adams værk regnes for at være ret pålideligt som kilde«. Sture Bolin berømmede i sin artikel om »Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum« i *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder* Adams vederhæftighed: hans sigte var at skrive en historisk sand skildring, ikke en politisk pamflet, men siden har det været vanskeligt at finde megen tiltro til Adam hos danske historikere. Wormianum er jo tidsskriftet *Skalks* forlag, og så sent som i 1999 skrev et medlem af dettes præsidium

om Adam, at han »er ikke en alt for god kilde til den ældre historie«. (Olaf Olsen: *Da Danmark blev til*, København, 1999, s. 76). Andre har mere lige ud erklæret ham for gennemført utroværdig. En mere indgående drøftelse af Adams formål med sit værk, hvem han ønskede at påvirke og i hvilken retning, kunne have bragt større klarhed over disse problemer. Noterne vidner ellers om, at oversætteren har udmærket blik for Adams svagheder og deres baggrund, men det bliver i sagens natur til noget spredt fægtning. Det kan i øvrigt ærgre, at disse noter, og der er mange, er placeret som slutnoter. Nu om dage er der ingen økonomisk begrundelse herfor, og det besværliggør udnyttelsen af dem meget. Er fodnoter virkelig så stødende for lægmand, at den professionelle bruger af teksten skal påføres et sådant besvær? Klummetitler, så man løbende kunne holde styr på bog og kapitel, og eventuelt en angivelse af årstal for de på siden omtalte begivenheder, som i *Freiherr vom Stein Gedächtnisausgabe*, havde også lettet bogens brug.

Allan A. Lund har valgt, og argumenterer for, at gengive sted- og personnavne som Adam skriver dem, altså ikke Hamburg eller Hamborg, som vi plejer at kalde den på dansk, men Hammaburg, ikke Elben, men Albien, ikke Oder, men Oddara. Det koster en note, for eksempel ved Adams *Magnopolis*. Det betyder 'Storeborg' og er en oversættelse af en slavisk betegnelse, og den kendes på tysk som Mecklenborg, og det havde været umiddelbart genkendeligt som sådan – en antikiserende oversætter kunne have fundet på at gengive det ved dansk 'Magleborg'. Da der kun er meget få tilfælde, hvor Adams navne ikke kan oversættes entydigt, havde det nok været rimeligere at gøre det, og så spendere en note der, hvor der er tvivl.

Disse kritiske bemærkninger skal imidlertid ikke efterlade det indtryk, at

brugerne havde været bedre tjent med endnu et optryk af Henrichsens oversættelse, eller med den nyere svenske oversættelse, der kom i 1984, eller med den endnu nyere norske fra 1993. Det er alt i alt en god og læselig oversættelse med et videnskabeligt ajourført noteapparat, som fortjener at indtage pladsen som afløser af Henrichsens oversættelse. Men selvfølgelig kan ingen oversættelse fritage for brug af den latinske originaltekst. Må vi bede om også snart at få en ny oversættelse af *Vita Anskarii*? Og gerne også Ermoldus Nigellus!

Niels Lund

Peter Carelli: *En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-tallets Danmark*. Lund Studies in Medieval Archaeology, 26. (Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 2001). 464 s., 380 SEK.

Dette er et stort anlagt forsøg på at karakterisere et århundrede præget af et systemskifte, nemlig 1100-tallet. Meningen er ud fra en tværvideenskabelig tilgang at skabe »totalhistorie«. Det ambitiøse projekt resulterer i en bog, en doktorafhandling fra *medeltidsarkeologi* i Lund, boblende fuld af gode ideer og fine analyser. Et springende punkt er imidlertid, om forfatteren har held til at skabe sit helhedsbillede?

Afhandlingen er disponeret i seks kapitler. Indledningsvist fremlægges dens teoretiske fundament. Det er i tidens trend ikke nogen enkelt teori, der ligger til grund, men »vetenskaplig eklekticism«, hvad der formentlig er med til at forklare, at afhandlingen kan mangle struktur. Vi starter ved jorden i en søgen efter det nye ved det angiveligt undervurderede 1100-tal. I et kapitel gennemgås landbebyggelse og agrar produktion, og det kan blandt andet i opposition til tidligere forskning fastslås, at 1100-tallet ser ud til at være tidspunktet

for den stationære landsbys fastlæggelse, samt at gårdene i dette århundrede markeres ved omgravede grøfter. Herefter behandles byen. Det er forfatterens synspunkt, at en egentlig urban identitet først skabes netop i 1100-tallet, og der argumenteres godt for sagen ud fra bytopografi og fundmaterialet, hvor navnlig Lund har leveret meget materiale i de senere år. Man læser eksempelvis med stor interesse redegørelsen for Lunds vækst fra at rumme 65-80 byggrunde i 1000-tallet til 600-700 grunde ved 1100-tallets midte. Interessant er også de rumligt orienterede numismatiske analyser, der er metodisk nybrydende i en dansk kontekst. Noget svagere står et afsnit om konge og kirke, mens det følgende kapitel om »skriften« må være af eminent interesse for alle middelalderforskere. Her gennemgås forskningen i skriftlighed, *literacy*, der vist for første gang inddrages i arkæologien, og der leveres en nøje gennemgang af alle tidligmiddelalderlige indskrifter – på bygninger, i kalkmalerier, døbefonte, gyldne altre, kirkeklokker, gravsten, segl, mønter etc. Dette værdifulde kilde materiale giver mulighed for en fin drøftelse af den latinske skrift og runeskriftens stærkt stigende anvendelse i samfundet. Afsluttende konkluderer afhandlingen under de ledeord, som har været gennemgående, at »det lange 1100-tal«, dvs. 1075-1250, er karakteriseret af individualisering, privatisering og kommercialisering. Dette har Carelli klart – og i overensstemmelse med nyeste udenlandske forskning – vist. At han så yderligere sætter trumf på og karakteriserer tiden som mærket af en fremadvoksende »kapitalisme«, forekommer unødigt. Forfatteren griber her tilbage til et begreb, der knapt kan diskuteres uden at nævne »feudalisme«, hvad der på den anden side ville have gjort det nødvendigt at positionere sig i forhold til debatter, den forrige generation førte.